

III
RECENZJE

Wojciech Sadowski, *Budownictwo wiejskie u zbiegu Noteci i Warty*,
 [w:] *Wielkopolska*, seria „Budownictwo Ludowe w Polsce”,
 Sanok – Gorzów Wlkp. 1997.

Ukazanie się kolejnego zeszytu z serii „Budownictwo Ludowe w Polsce” przyjąć należy z tym większym zadowoleniem, że poświęcony jest on części naszego regionu. Autor podejmuje w nim próbę kompleksowego przedstawienia zagadnień związanych z tradycyjnym budownictwem wiejskim. Opracowany i – jak wynika z pracy – spenetrowany obszar jest o wiele większy, niż wskazuje na to tytuł, zapoznajemy się bowiem tu z przykładami starej architektury na większości obszaru byłego województwa gorzowskiego.

W rozbudowanym wstępie poświęconym historii osadnictwa i zróżnicowaniu kształtów wsi zarysowuje się podział na część położoną w dolinie Warty i Noteci i na wyżynne obszary położone po obu jej stronach. Z omawianych terenów wyodrębniony został też rejon Międzychodu charakteryzujący się odmiennymi od poprzednich cechami osadnictwa. W tym miejscu nasuwa się uwaga: autor opisuje cały teren jako w zasadzie jednorodny, traktując go jako region. Skądinąd jednak wiadomo, że województwo gorzowskie (nawet w części tu opisywanej) składało się z rubieży kilku historycznie ukształtowanych regionów, np. Wielkopolski, Ziemi Lubuskiej, Nowej Marchii, Brandenburgii.

W dalszej części opracowania przedstawiane są typy zagród. Zadanie to niezwykle trudne, jeśli zauważyć dużą różnorodność występujących form. Cytując za autorem, stwierdzić należy, że „każdy z obiektów obejścia powstał w innych warunkach historycznych i gospodarczych. [...] Do rzadkości należy więc jednorodna czasowo i konstrukcyjnie zagroda”. Z nie mniejszymi problemami wiąże się opracowywanie poszczególnych obiektów. Zanikające, zupełnie reliktowe formy budownictwa zrębowego nie mogą dać jego całościowego obrazu. Wydaje się, że przedstawiając po prostu poszczególne obiekty, uniknięto w ten sposób pochopnych uogólnień. Podobnie zresztą jedynie zasygnalizowano obecność (liczniejszych wprawdzie) budynków o konstrukcji ryglowej, z wypełnieniem strychulcowym lub ceglanym. Równie ogólnikowo (co wydaje się zaplanowane) potraktowano szczegóły konstrukcyjne budowli. Natomiast rozwinięta część dotycząca rozplanowania wewnątrz niewątpliwie jest dużym atutem opracowania. Przedstawienie wielu rodzajów podziałów, nie tylko chałup, ale i obiektów gospodarczych, ukazuje najtrafniej różnorodność występujących tu form, w tym tak charakterystycznych, jak w budynkach podcieniowych. W końcowych fragmentach autor sygnalizuje zagadnienia związane z systemami grzewczymi (przede

wszystkim z kominami) oraz porusza problemy dekoracji zewnętrznej obiektów i wystroju wnętrz.

Dużą zaletą opracowania są ilustracje: zdjęcia, a szczególnie rysunki pozwalające bliżej poznać omawiane budownictwo. Również do walorów zaliczyć należy przedstawianie poszczególnych problemów w ujęciu chronologicznym, doprowadzające niektóre zagadnienia do czasów współczesnych, np. osadnictwo, kształty wsi, wnętrza chat.

Przedstawiając *Budownictwo wiejskie u zbiegu Noteci i Warty* wypada mieć jedynie nadzieję, że z tego opracowania korzyści wyniosą nie tylko badacze wsi czy architektury, ale także turyści czy w szerokim zakresie regionaliści.

Mieczysław Soppa

Antoni Pelczyk, *Budownictwo olęderskie na równinie nowotomyskiej*,

[w:] *Wielkopolska*, seria „Budownictwo Ludowe w Polsce”,

Sanok – Lednica 1997.

Na przestrzeni XVII i XVIII wieku zachodnie krańce Wielkopolski były terenem działań kolonizacyjnych, z których na pierwszy plan wysunęło się osadnictwo olęderskie. Specyficzne warunki przyrodnicze, a co za tym idzie i gospodarcze oraz uwarunkowania historyczne spowodowały, że w chwili obecnej jest to „zagłębienie” drewnianych obiektów architektury wiejskiej zachowanych na skalę niespotykaną w całej zachodniej Polsce. Przedstawiane budownictwo olęderskie niewątpliwie wyróżnia się w zachodniej Wielkopolsce, a przy tym jest odmienne od obiektów stawianych przez „olędrów” na innych obszarach kraju, np. w dolinach Wisły czy Bugu.

Autor opatrzył opracowanie wstępem, w którym zapoznaje czytelnika z historią i charakterem pierwotnych osad olęderskich. Następnie wspomina pobieżnie kwestie związane z układem wsi i rozplanowaniem zagród. Rozważania dotyczące budownictwa rozpoczyna od obiektów gospodarczych, dzieląc je na inwentarskie i stodoły. Na uwagę zasługuje tu opis „trempla” – wysuniętego wysokiego poddasza, tak charakterystycznego szczególnie dla środkowej i południowej części opisywanego obszaru.

Niemal połowa opracowania dotyczy budownictwa mieszkalnego. Tu też szeroko opisano konstrukcje ścian i dachu, urządzenia ogniowe, rozplanowanie wnętrz, charakterystykę stolarki i dekoracji. W podsumowaniu wskazany

jest pierwotny kształt budownictwa olęderskiego wynikały z charakteru osadnictwa oraz specyficznych warunków historycznych i przyrodniczych. Podkreślany jest także brak znaczących różnic w zakresie budownictwa pomiędzy osadami kolonizacji olęderskiej a polskimi wsiami.

Zawarte w wydawnictwie mapy, zestawienia miejscowości oraz zdjęcia przedstawiające zachowane obiekty powodują większą przystępność i jasność zagadnień podejmowanych w opracowaniu. Jest to niewątpliwie znaczącym walorem pracy.

Autor, pracujący w skansenie budownictwa ludowego Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy, dokonał znaczącego wkładu w wypełnieniu brakujących elementów na mapie budownictwa ludowego w Polsce. Przy tym jego opracowanie może służyć nie tylko miłośnikom tradycyjnej kultury ludowej, ale także praktycznej ochronie zabytkowej substancji. Wspomnieć tu należy, że jedna z zagród olęderskich przeniesiona została na teren wspomnianego Muzeum Pierwszych Piastów, a inna rekonstruowana jest w skansenie w Muzeum Etnograficznym w Zielonej Górze z siedzibą w Ochli.

Mieczysław Soppa

